

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	8
-----------------	---

МОДУЛЬ І. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, МЕТОДИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ	11
1.1. <i>Поняття «пенітенціарна кримінологія», її предмет, завдання та функції</i>	11
1.2. <i>Методологічний інструментарій пенітенціарної кримінології як науки</i>	21
1.3. <i>Місце пенітенціарної кримінології у системі наук, її зв'язок з юридичними та іншими науками</i>	31
<i>Контрольні питання до розділу 1</i>	34
РОЗДІЛ 2. ПЕНІТЕНЦІАРНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ТИПОВИЙ ВИД ЗЛОЧИННОСТІ	35
2.1. <i>Пенітенціарна злочинність як соціальне явище, що притаманне місцям несвободи</i>	35
2.2. <i>Поняття та зміст місця несвободи як об'єкта, де вчиняються кримінальні правопорушення</i>	45
2.3. <i>Поняття та типологія кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи</i>	56
<i>Контрольні питання до розділу 2</i>	65
РОЗДІЛ 3. ПЕНІТЕНЦІАРНА ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ	67
3.1. <i>Поняття пенітенціарної злочинності та її види</i>	67
3.2. <i>Кількісні та якісні показники пенітенціарної злочинності</i>	79
3.3. <i>Латентна пенітенціарна злочинність</i>	84
<i>Контрольні питання до розділу 3</i>	93

РОЗДІЛ 4.	
ПРИЧИНИ ТА УМОВИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	94
4.1. <i>Поняття причин та умов пенітенціарної злочинності</i>	94
4.2. <i>Класифікація причин та умов пенітенціарної злочинності</i>	103
4.3. <i>Причини та умови вчинення конкретного кримінального правопорушення у місцях несвободи</i>	116
<i>Контрольні питання до розділу 4</i>	126
РОЗДІЛ 5.	
КРИМІНОЛОГІЧНЕ ВЧЕННЯ ПРО ОСОБУ, ЯКА ВЧИНЯЄ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	127
5.1. <i>Поняття особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення в місцях несвободи</i>	127
5.2. <i>Структура та основні ознаки особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення в місцях несвободи</i>	131
<i>Контрольні питання до розділу 5</i>	150
РОЗДІЛ 6.	
ПЕНІТЕНЦІАРНА ВІКТИМОЛОГІЯ	151
6.1. <i>Поняття пенітенціарної віктимології та її характеристика</i>	151
6.2. <i>Класифікація жертв кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи</i>	162
6.3. <i>Віктимологічні детермінанти та їхня роль у механізмі вчинення в місцях несвободи кримінального правопорушення</i>	171
6.4. <i>Заходи віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються в місцях несвободи</i>	178
<i>Контрольні питання до розділу 6</i>	193
РОЗДІЛ 7.	
ПЕНІТЕНЦІАРНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	194
7.1. <i>Поняття пенітенціарних засад запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи</i>	194

7.2. Загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи	197
7.3. Спеціально-кримінологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи	204
7.4. Індивідуально-профілактичні заходи запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи	216
Контрольні питання до розділу 7.	224

РОЗДІЛ 8.

КРИМІНОЛОГІЧНЕ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ПЛАНУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ	225
8.1. <i>Поняття та види кримінологічного прогнозування запобігання пенітенціарної злочинності</i>	225
8.2. <i>Використання персоналом місць несвободи кримінологічних прогнозів у плануванні запобігання пенітенціарній злочинності</i>	240
Контрольні питання до розділу 8.	254

МОДУЛЬ 2. ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 9.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	255
9.1. <i>Кримінологічна характеристика насильницьких кримінальних правопорушень, що вчиняються у місцях несвободи</i>	255
9.2. <i>Причини та умови вчинення насильницьких кримінальних правопорушень у місцях несвободи</i>	262
9.3. <i>Запобігання насильницьким кримінальним правопорушенням у місцях несвободи</i>	275
Контрольні питання до розділу 9.	286

РОЗДІЛ 10.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ СЛУЖБОВИМ І КОРУПЦІЙНИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	288
---	------------

10.1.Кримінологічна характеристика службових та корупційних кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи.	288
10.2.Причини та умови вчинення службових і корупційних кримінальних правопорушень у місцях несвободи.	297
10.3.Запобігання службовим та корупційним кримінальним правопорушенням у місцях несвободи.	303
Контрольні питання до розділу 10.	314

РОЗДІЛ 11.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ ПРОНИКНЕННЮ В МІСЦЯ НЕСВОБОДИ ЗАБОРОНЕНИХ ПРЕДМЕТІВ І РЕЧОВИН.	315
--	------------

11.1.Кримінологічна характеристика проникнення в місця несвободи заборонених предметів та речовин.	315
11.2.Причини та умови проникнення в місця несвободи заборонених предметів і речовин.	318
11.3.Запобігання проникненню в місця несвободи заборонених предметів та речовин.	323
Контрольні питання до розділу 11.	344

МОДУЛЬ 3. СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 12.

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ.	345
--	------------

12.1.Кримінологічна та кримінально-правова характеристика об'єктивних ознак кримінальних правопорушень, які характеризують пенітенціарну злочинність у місцях несвободи.	345
12.2.Кримінологічна та кримінально-правова характеристика суб'єктивних ознак кримінальних правопорушень, які характеризують пенітенціарну злочинність у місцях несвободи.	357
Контрольні питання до розділу 12.	368

РОЗДІЛ 13.	
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН	370
13.1.Кримінологічна характеристика пенітенціарної злочинності в місцях несовободи зарубіжних країн	370
13.2.Запобігання пенітенціарній злочинності в місцях несовободи зарубіжних країн	378
13.3.Впровадження позитивного зарубіжного досвіду запобігання пенітенціарній злочинності у вітчизняну практику функціонування місць несовободи	387
Контрольні питання до розділу 13	396
РОЗДІЛ 14.	
ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИКА КРИМІНОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В МІСЦЯХ НЕСВОБОДИ	398
14.1.Організація кримінологічних досліджень пенітенціарної злочинності в місцях несовободи	398
14.2.Поняття методики кримінологічних досліджень пенітенціарної злочинності в місцях несовободи	402
14.3.Експериментальна методика дослідження пенітенціарної злочинності в місцях несовободи	409
Контрольні питання до розділу 14	415
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	416
ГЛОСАРІЙ КРИМІНОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ	445
АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ	461

ПЕРЕДМОВА

Європейська інтеграція України в пенітенціарній сфері створила передумови наукового пошуку щодо формування та реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації. Вивчення питань протидії та запобігання кримінальних правопорушень, що вчиняються в місцях несвободи, стало предметом дослідження вітчизняних вчених, завданням яких було провести поглиблене теоретико-прикладне дослідження та обґрунтувати сутність окремих елементів предмета пенітенціарної кримінології.

Квінтесенцією підготовки підручника «Пенітенціарна кримінологія» є фундаментальні праці наукової школи «Інтелект», а також дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених-пенітенціаристів у цій сфері. У системі освіти і науки України пенітенціарна кримінологія займає важливе місце і має усталені традиції. У кінці ХХ століття пенітенціарна кримінологія починає формуватися як цілісна система знань про злочинність серед засуджених у місцях несвободи.

Завдання протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються в місцях несвободи, вимагають від пенітенціарної кримінології зміцнювати зв'язки науки і практики, не обмежуючись констатацією процесів, що розвиваються, а правильно визначити провідні тенденції, перспективи, напрями діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України в цій сфері.

Комплексний підхід у запобіганні пенітенціарної злочинності в місцях несвободи зумовлює необхідність постійного наукового пошуку заходів її запобігання, підвищення професійного рівня персоналу місць несвободи, оволодіння ними науковими основами пенітенціарної кримінології. Це дасть змогу своєчасно прогнозувати, корегувати поведінку засуджених під час відбування покарання.

Варто наголосити, що проведені дослідження наукової школи «Інтелект» у сфері пенітенціарної кримінології зводилися до вивчення окремого предмета і не передбачали розуміння сутності самої природи злочинності в місцях несвободи, оскільки в науковій літературі бракує системних знань про неї, не вироблено єдиного підходу щодо її запобігання.

Авторський колектив підручника «Пенітенціарна кримінологія» має на меті систематизувати всі знання про пенітенціарну злочинність і розробити ґрунтовні, цінні для студентів і курсантів теоретико-практичні рекомендації щодо протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, що вчиняються в місцях несвободи як засудженими, так і персоналом.

Особливістю цього підручника є те, що він є продовженням напрацювань Київської кримінологічної школи за напрямом пенітенціарної кримінології та спеціально-кримінологічної діяльності в установах виконання покарань. Підручник містить три модулі: загальну, особливу і спеціальну частину і охоплює сучасні знання про кримінальні правопорушення, що вчиняються в місцях несвободи. У ньому також містяться контрольні запитання, список рекомендованої літератури та кримінологічний глосарій.

У загальній частині (модуль 1) розглянуто поняття, предмет, завдання, функції, методи пенітенціарної кримінології. Розкрито поняття «місця несвободи» як джерела пенітенціарної злочинності. Сформульовано поняття «пенітенціарна злочинність» та розкрито її основні характеристики. Певна увага приділена причинам та умовам пенітенціарної злочинності. Запропоновано кримінологічне вчення про особу, яка вчиняє кримінальне правопорушення в місцях несвободи. Обґрунтовано зміст пенітенціарної віктимології та розкрито її характеристику. Визначено пенітенціарні засади запобігання кримінальним правопорушенням у місцях несвободи. Визначено прогнозування та планування заходів щодо запобігання пенітенціарній злочинності.

В особливій частині (модуль 2) розкрито кримінологічну характеристику та запобігання насильницьким, спеціальним кримінальним правопорушенням у місцях несвободи, у сфері обігу

наркотичних засобів, кримінальним правопорушенням проти власності, службовим та корупційним кримінальним правопорушенням, проникненню в місця несвободи заборонених предметів та речовин.

У спеціальній частині (модуль 3) розкрито кримінологічну характеристику та запобігання пенітенціарній злочинності в зарубіжних країнах. Обґрунтовано потребу в організації і методиці кримінологічних досліджень у місцях несвободи.

Мета підручника – надати студентам, курсантам, слухачам, аспірантам науково обґрунтовані уявлення про пенітенціарну злочинність, її значення та соціальні наслідки. Сформулювати базові знання про кримінальні правопорушення, що вчиняються в місцях несвободи, і виробити навички їх протидії та запобігання. Автори підручника сподіваються, що окрім здобувачів вищої освіти та науковців, це видання буде корисним для працівників-практиків пенітенціарної системи в частині їх оперативно-службової діяльності.

МОДУЛЬ І. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, ЗАВДАННЯ, ФУНКЦІЇ, МЕТОДИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ КРИМІНОЛОГІЇ

1.1. Поняття «пенітенціарна кримінологія», її предмет, завдання та функції

Пенітенціарна кримінологія як різновид загальної кримінології та рецидивної злочинності має свій відповідний розвиток, оскільки суспільство потребує знати її предмет, завдання та функції. У сучасних умовах криміналізації суспільства зростання інтересу до пенітенціарної кримінології стало набувати все більшої значимості.

Вважається, що про пенітенціарну кримінологію є достатньо міркувань і починань. Безумовно, перший навчальний посібник «Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність»¹, який був підготовлений у 1997 році вченими київської школи А.В. Кирилюком і О.М. Джужею, зробив свій внесок у формування нової парадигми пенітенціарної кримінології як науки, яка вивчає проблему пенітенціарної злочинності.

Варто наголосити, що вищевказані вчені в цьому посібнику висвітлили суттєві питання, зокрема: злочинність в установах виконання покарань як особливий вид загальної злочинності; риси кримінального професіоналізму та групової злочинності

¹ Кирилюк А.В., Джужа О.М. Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність. Загальна частина : навч. посіб. Київ, 1997. С. 2.

в місцях позбавлення волі; риси латентної злочинності в місцях позбавлення волі; детермінанти злочинності в установах виконання покарань; криміногенні властивості особистості засудженого до позбавлення волі та їх місце і роль у механізмі вчинення злочинів; віктимологічний фактор у місцях позбавлення волі.

Пройшло майже 25 років з видання навчального посібника «Пенітенціарна кримінологія та спеціально-попереджувальна діяльність», багато чого змінилося в діяльності кримінально-виконавчої системи України – від законодавчого забезпечення, до порядку і умов відбування кримінальних покарань. Змінилися і наукові підходи до визначення пенітенціарної злочинності та шляхів її запобігання в місцях несвободи.

За цей період з'явилися нові монографії, навчальні посібники, методичні рекомендації, зміст яких обґрунтовано довів, що пенітенціарна злочинність в Україні є однією з актуальних проблем сьогодення. Суспільство має знати, чому особа, засуджена за кримінальне правопорушення, відбуває покарання в місцях несвободи і знову вчиняє нове кримінальне правопорушення.

Отож пенітенціарна кримінологія – наука, яка вивчає не тільки засудженого, який вчинив повторний злочин у місцях несвободи в Україні, вона також моделює поведінку засудженого під час соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції до звільнення з місць несвободи.

Думки вчених кримінологів-пенітенціаристів є полярні як з погляду розуміння того, що таке пенітенціарна злочинність і особи, яка її вчиняє, так і з погляду того, як же запобігти їй в місцях несвободи. У цьому контексті під час вивчення пенітенціарної кримінології варто звернути увагу на такі праці вітчизняних вчених.

О.Г. Колб «Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам»². У цій науковій праці вчений розглянув проблемні питання запобігання злочинам в установах виконання покарань;

² Колб О.Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08 «Кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право». К., 2007. 509 с.